

Навучанне дзяцей дашкольнага ўзросту традыцыйным прыёмам вырабу беларускіх народных цацак

Другім этапам тэхналогіі выкарыстання народнай цацкі ў адукацыйным працэсе дашкольнай установы з'яўляецца **практыка-дзейнасны**, які прыпадае на сярэднюю і часткова старэйшую групы.

На гэтым этапе ажыццяўляецца ўзаемасувязь метадаў і прыёмаў рэпрадуктыўнага і пошукавага характару. Да іх адносяцца зносіны з майстрамі народнай цацкі, наведванне іх творчых майстэрняў; навучанне традыцыйным прыёмам вырабу беларускіх народных цацак з гліны, тканіны, саломкі, цеста і інш.

Прывядзем прыкладныя распрацоўкі асобных формаў арганізацыі дзетак, якія можна наладжваць як ў час рэгламентаванай, так і нерэгламентаванай дзейнасці па адукацыйнай вобласці “Мастацтва”.

Лепка коніка

Мэта: ўзбагаціць веды выхаванцаў аб беларускіх народных цацках; выхоўваць цікавасць да цацак, зробленых з гліны, працы беларускіх народных майстроў; развіваць мастацкі густ і эстэтычнае ўспрыманне.

Матэрыял: Цацка з гліны (конік)

Ход заняткаў

Педагог прапаноўвае разгледзець гліняную цацку, дакрануцца да яе, пагуляць з ёй. Звяртае ўвагу дзяцей на найбольш характэрныя часткі цацкі, яе асобныя маляўнічыя элементы, вобразнасць:

- Як выглядае цацка? Гэтая цацка адлюстроўвае дарослую жывёліну або маленькую? Што робіць конік? Чаму вы так вырашылі? Ці падабаецца вам цацка? Чым яна вабіць? Як мастак перадаў вясёлы і добры характар коніка? Што можна сказаць пра тулава коніка, якой яно формы?

- Ці можна здагадацца, як ляпіў гэтую цацку мастак? З якой пачатковай формы? (З частак або цэлага кавалка шляхам выцягвання). Як

ляпіліся ў цацкі ножкі, шыя, хвосцік (асобна ад тулава або выцягваліся з агульнага кавалка)?

Пасля гэтага педагог прапаноўвае дзецям выляпіць коніка:

- Коніка лепім з трох кавалкаў. Да тулава – загатоўкі далепліваем каўбаску, якая плаўна пераходзіць з крутой шыі ў галаву. На шыі прышчыпваннем і сплюшчваннем абазначаем адросткі – вушы. Далепліваем ці лепш адцягваем ногі. галаву. Больш дробныя дэталі – вушы, грыву, адцягваем ад асноўнай формы. Калі злепленая цацка крыху падсохне, прыступаем да яе далейшай апрацоўкі. Выкарыстоўваем розныя штампікі і стэкі. Пазначаем упадзіны вачэй, стэкай імітуем поўсьць, разразаем рот і г. д. Пасля таго, як злепім цацку, паставім яе падсохнуць. На наступных занятках будзем яе распісваць.

Лепка барана

Мэта: ўзбагаціць веды выхаванцаў аб беларускіх народных цацках; выхоўваць цікавасць да цацак, зробленых з гліны, працы беларускіх народных майстроў; развіваць мастацкі густ і эстэтычнае ўспрыманне.

Матэрыял: Цацка з гліны (баран)

Ход заняткаў

Педагог прапаноўвае рагледзець гліняную цацку, дакрануцца да яе, пагуляць з ёй. Звяртае ўвагу дзяцей на найбольш характэрныя часткі цацкі, яе асобныя маляўнічыя элементы, вобразнасць:

- Як выглядае цацка? Гэта жывёліна дарослая або маленькая? Што робіць баран? Чаму вы так вырашылі? Ці падабаецца вам цацка? Чым яна вабіць? Што можна сказаць пра тулава барана, якой яно формы?

- Ці можна здагадацца, як ляпіў гэтую цацку мастак? З якой пачатковай формы? (З частак або цэлага кавалка шляхам выцягвання). Як ляпіліся ў барана ногі, шыя, галава (асобна ад тулава або выцягваліся з агульнага кавалка)?

Пасля гэтага педагог прапаноўвае дзецям выляпіць барана. Лепім цацку з двух кавалкаў. У барана шыя кароткая, закручаныя рогі лепяцца з

раскатаных гліняных каўбасак. Калі злепленая цацка крыху падсохне, прыступаем да яе далейшай апрацоўкі. У ход ідуць штампікі і стэкі. Пазначаем упадзіны вачэй, стэкай імітуем поўсць, разразаем рот і г. д. Пасля таго, як злепім цацку, паставім яе падсохнуць. На наступных занятках будзем яе распісваць.

Лепка птушак (пеўніка, качачкі)

Мэта: ўзбагаціць веды выхаванцаў аб беларускіх народных цацках; выхоўваць цікавасць да цацак, зробленых з гліны, працы беларускіх народных майстроў; развіваць мастацкі густ і эстэтычнае ўспрыманне.

Матэрыял: Цацка з гліны (пеўнік або качка)

Ход заняткаў

Педагог прапаноўвае раглядзець гліняную цацку, дакрануцца да яе, пагуляць з ёй. Звяртае ўвагу дзіцяці на найбольш характэрныя часткі цацкі, яе асобныя маляўнічыя элементы, вобразнасць:

- Як выглядае птушачка? Што яна робіць? Чаму так вырашылі? Ці прыгожая гэтая птушачка? Чым яна вабіць? Што можна сказаць пра тулава птушкі, якой яно формы?

- Ці можна здагадацца, як ляпіў гэтую птушку мастак? З якой пачатковай формы? (З частак або цэлага кавалка шляхам выцягвання?). Як ляпіліся ў цацкі ножкі, шыя, хвосцік (асобна ад тулава або выцягваліся з агульнага кавалка)?

Пасля гэтага педагог прапаноўвае дзецям выляпіць птушку. Каб зрабіць свістульку – птушку, знізу асноўнай пустацелай загатоўкі адцягваем падстаўку або адростачкі – ногі. У верхняй частцы далепліваем шарык – галава з адцягнутым ад яе адросткам – дзюбай. Калі галаву і дзюбу птушкі выцягнуць з асноўнага аб’ёму, цацка будзе больш трывалай. У пеўня пазначаем зубчаты грэбень і “бліны” пад дзюбай. У качкі галава круглая, дзюба – плоская.

- Калі злепленая птушка крыху падсохне, прыступаем да яе далейшай апрацоўкі. Выкарыстоўваем штампікі і стэку. Пазначаем упадзіны вачэй,

стэкай імітуем пер'е, разразаем рот і г. д. Пасля таго, як злепім цацку, паставім яе падсохнуць. На наступных занятках будзем яе распісваць.

Да ведама педагогаў

Дзеці старэйшага дашкольнага ўзросту лёгка авалодваюць лепкай пластычным спосабам цацак – свістулেক: птушачку, козліка, баранчыка, коніка. Птушку лепім з аднаго кавалка гліны, жывёліну – з двух, коніка - з трох кавалкаў. Да тулава – загатоўкі далепліваем ногі, галаву. Больш дробныя дэталі – вушы, грыву, дзюбу птушкі – адцягваем ад асноўнай формы. Налепленыя дробныя дэталі – вушы, дзюба і г. д. зніжаюць трываласць цацкі. Перанасычанае аздобай зрокава разбівае форму, ускладняе прачытанне вобраза, робіць свістульку нязручнай у выкарыстанні. Дэталі лепш выцягваць, сплюшчваць, раскатваць, прышчыпваць.

Лепка беларускай цацкі

Мэта: замацаваць веды дзяцей пра беларускую гліняную цацку (колер, форма, велічыня, матэрыял, з якога зроблена, прызначэнне прадмета). Удасканалваць уменне ляпіць, выкарыстоўваючы раней атрыманыя веды. Развіваць творчыя здольнасці дзяцей.

Матэрыял: гліна, стэкі, губкі, сподкі з вадою, цацкі гліняныя.

Ход заняткаў

Педагог паведамляе дзецям: “Беларусь славіцца сваімі майстрамі. Іх залатыя рукі робяць цудоўныя цацкі”. Паглядзіце на гэтую цацку. З такімі цацкамі гулялі нашы бабулі.

Чароўная свістулька

Глінянага пеўніка

Мне падарылі

Гліняныя ў пеўніка

Ножкі і крылы.

Хвост пер'ем гарыць,

І грабенчык іскрыцца,

І свецяцца вочы,
Нібыта суніцы.

Ён самы прыгожы
З глінянай сямейкі
Ну, неўнік, як пеўнік,
Ды дзіўны ён нейкі

Пяюць галасістыя пеўні
У дварышчы.

А мой не спявае.

А мой толькі свішча.

Педагог прапаноўвае дзецям узяць пеўнікаў, паспрабаваць пасвісцець.

- Выбярыце сабе цацку з тых, што стаяць на століку і раскажыце, што за цацка? Якога колеру цацка? Якой формы? З чаго яна зроблена? (Цацкі апісваюць некалькі дзяцей).

- Трэба беражліва адносіцца да цацак, што выраблены з гліны, каб яны не біліся. Шанаваць працу тых майстроў, якія іх вырабляюць.

- Як завуцца майстры, што ствараюць цацкі з гліны ? .

- Праца ў ганчароў хоць і цяжкая, але вельмі карысная. А чым яна карысная?

- А вы хочаце самі паспрабаваць зрабіць цацкі? Зараз кожны з вас выбярэ цацку, якую ён будзе ляпіць. (Дзеці выбіраюць цацкі). Вы ўжо ведаеце, што птушку лепім з аднаго кавалка гліны, жывёліну – з двух, а коніка - з трох кавалкаў. Да тулава – загатоўкі далепліваем ногі, галаву. Больш дробныя дэталі – вушы, грыву, дзюбу птушкі – адцягваем ад асноўнай формы. А калі цацка будзе злеплена, то яе паверхню трэба разгладзіць вільготнай губкай. Кожны можа ўпрыгожыць цацку па-свойму з дапамогай стэкі.

- Вось якія прыгожыя цацкі атрымаліся. Вы ўсе вельмі стараліся, сагрэлі цацкі цяплом сваіх рук. Зараз няхай яны застаюцца на сталі, а калі высахнуць, мы іх размалюем.

Выраб лялькі-“скруташ”

Мэта: Замацаваць веды пра беларускія цацкі з тканіны; удасканаліваць уменне вырабляць лялек; вучыць працаваць з тканінай і бярэжліва ставіцца да гатовых вырабаў; узбагачаць слоўнік (лялька-скруташ, бавоўна), працягваць знаёміць з малымі формамі фальклору (калыханкі, пацешкі); развіваць мастацкі густ і эстэтычнае ўспрыманне.

Папярэдняя праца: Гульні і заняткі ў “Беларускім куточку”, гутаркі “Як раней і як зараз”, “Апранем ляльку Алесю” і да т.п.

Матэрыял: Выстава лялек. Тканіна белага колеру (30х30 см на тулава, 30х40 см для рук), белая тасьма, наборы традыцыйнага беларускага адзення.

Ход заняткаў

Педагог пытаецца ў дзяцей, з якімі цацкамі тыя больш за ўсё любяць гуляць? (*З машынкамі, мішкамі, лялькамі.*)

- Лялька вядомая людзям са старажытных часоў. Ляльку стварае чалавек. Для гэтага трэба фантазія, стараннасць, цяпенне. Паўсюль, дзе бывае чалавек, лялька нязменны спадарожнік яго жыцця. Як лялька прыходзіць у наш дом? (*Дзеці ўспамінаюць, што некаторых лялек ім падарылі, купілі ў магазіне; іншых – яны самі намалявалі і выразалі з паперы, а былі і такія, што ім шылі бабулі.*)

- У кожнага ёсць любімая лялька. Хто хоча раскажаць пра сваю ляльку? (*Расказы дзяцей.*)

Педагог запрашае дзяцей на выставу лялек. На выставе ёсць сучасныя фабрычныя лялькі, а ёсць і лялькі з анучы (*наказвае*). А тут вы бачыце сучасных лялек, якія апрануты ў беларускія народныя строі. (Спыняецца на элементах адзення лялек: спадніца, кофточка, андарак, камізэлька, хустка, вянок і інш.)

- Ва ўсе часы дзяўчынкі больш любілі гуляць з лялькамі. Лялька для дзяўчынкі – нібы дзіцятка для мамы. Яна ўкладваюць іх спаць, спяваюць ім калыханкі, расказваюць казкі. А з якімі лялькамі гулялі нашы прабабулькі, калі не было фабрык, дзе іх маглі вырабляць? (*Адказы дзяцей.*)

У дзверы хтосьці стукае. Гэта паштальён прынес пасылку.

Педагог адкрывае пасылку, паведамляе, што пасылка прыйшла з музея народнай цацкі. У пасылцы ёсць пісьмо. Супрацоўнікі музея паведамляюць нам, што ў музеі захоўваюцца розныя цацкі: гліняныя конікі, баранчыкі, свістулькі, цапачны посуд з гліны, а таксама вельмі прыгожыя лялькі. Адно ляльку-скруташ нам прыслалі ў падарунак.

- Паглядзіце, якую выдатную ляльку нам прыслалі! Яна вам падабаецца? (Дзеці разглядаюць цацку.) У старажытнасці ляльку скручвалі з тканіны, таму яе называюць скруташ або згорташ. Пры гэтым не выкарыстоўвалі ні нажніцы, ні іголку. Каб зрабіць ляльку, скручвалі кавалак тканіны і перавязвалі яе тасьмой або ніткамі.

- Давайце і мы зробім ў падарунак для музея беларускую ляльку-скруташ, надзенем на яе традыцыйны беларускі ўбор.

Педагог паказвае і тлумачыць працэс вырабу лялькі:

- Возьмем кавалак тканіны. Раней нашы продкі рабілі лялек з мяккай ільняной тканіны, бо лён здаўна вырошчвалі ў Беларусі. Сёння ляльку можна зрабіць і з бавоўны, яе вырошчваюць у далёкім Таджыкістане.

- Кавалак тканіны звернем у трубочку. Затым сагнём яе напалам, каб канцы трубочкі саўпалі. Гэта тулава лялькі.

- Цяпер зробім ёй галаву. Для гэтага зверху ад верхняга згібу перавяжам тулава белаю тасьмой. Бачыце, як атрымалася?

- А зараз зробім нашай ляльцы рукі. Для гэтага возьмем меншыя па памеры прамавугольны кавалак тканіны і таксама звернем яго ў шчыльную трубочку. Падложым гэтыю трубочку пад аснаванне галавы і перавяжам яшчэ адной тасёмачкай.

- У нас атрымалася сапраўдная лялька з тканіны. Вось яе тулава, галава, рукі. А каб лялька стала прыгожай, апанем яе ў беларускі ўбор.

Далей педагог раздае дзецям кавалкі тканіны і прапануе зрабіць сваіх лялек. Дапамагае ім.

- У кожнага з вас атрымалася лялька. Давайце іх апанем.

- Нашы лялькі гатовы. Палюбуйцеся на іх.

- Раней лялькам не малявалі твар – вочы, нос, рот. Але мы з вамі можам намалюваць лялькам-скруташам тварыкі. *(Дзеці малююць тварыкі кожны сваёй ляльцы.)*

- Давайце прыдумаем лялькам імёны. Я хачу вас пазнаёміць са сваёй лялькай. Яе зваць Агата. А як зваць вашых лялек? *(Кожнае дзіця называе сваю ляльку.)*

- Хто хоча расказаць сваёй ляльцы пацешку, загадаць загадку, спець калыханку?

- Чым мы сёння займаліся? Якую ляльку майстравалі? Чаму яна так называецца? Давайце паставім нашых лялек-скрутак на палічкі, каб і дзеці, і бацькі маглі пабачыць, якія яны прыгожыя. А потым адправім іх у падарунак у музей народнай цацкі.